Refik ŠEĆIBOVIĆ

BOŠNJAČKA ZAJEDNICA I MODERNO UPRAVLJANJE VISOKIM OBRAZOVANJEM

Sažetak

U radu se analiziraju pozicije i način djelovanja visokoškolskih institucija koje pripadaju bošnjačkoj zajednici u matičnoj državi i dijaspori. Potencira se da je potrebno stvaranje kolektivne otpornosti bošnjačke zajednice za vremena neizvesnosti i to kroz moderne sisteme visokog obrazovanja koji traže otvorenost i prihvatanje drugih (poslodavaca) kao važnih partnera u društvenom pozicioniranju visokog obrazovanja.

Insistira se na jedinstvenom bošnjačkom prostoru visokog obrazovanja koji bi obuhvatio institucije u Bosni i Hercegovini, ali i bošnjačke institucije u regiji, te naučne i obrazovne programe Bošnjaka u Evropi. Tako bi se mogla ostvariti koordinacija, standardizacija i donošenje strateških dokumenata koji su neophodni bošnjačkoj zajednici za adekvatno uključivanje u evropski prostor visokog obrazovanja. Riješenje se nalazi u otvaranju bošnjačkog observatorija za inovacije u obrazovanju, to je projekat koji treba da podstakne stvaranje mreže institucija koje će jačati izvrsnost i kvalitet u obrazovanju Bošnjaka.

Ključne riječi: *bošnjačka zajednica, observatorij, visoko obrazovanje, kolektivna otpornost.*

BOSNIA COMMUNITY AND MODERN GOVERNANCE OF HIGHER EDUCATION

Abstract

The paper analyzes positions and operating modes of higher education institutions belonging to the Bosniak community at home and abroad. It emphasizes the necessity to create collective resilience of the Bosniak community in times of uncertainty through modern higher education systems that seek openness and acceptances of others (employers) as significant partners in the social positioning of higher education. It insists on a unique Bosniak space of higher education that would include institutions in the region and scientific and educational programs of Bosniak in Europe. In this way, coordination, standardization and adoption of strategic documents that are necessary for the Bosniak community for the adequate inclusion in the European higher education area could be achieved. The solution lies in the opening of the Bosniak Observatory for Innovation in education, a project that should encourage the creation of the network of institutions that will strengthen excellence and quality in the education of Bosniaks.

Key words: *Bosniak community, observatory, higher education, collective resilience*.

BOSANSKO HERCEGOVAČKI JAVNI UNIVERZITETI U FEDERACIJI BIH I RS-U.

Uvod

Pandemija je (2020. godine) u jednom trenutku blokirala čitav svijet, naravno blokirane su bile skoro sve obrazovne institucije na planeti. Kada su se u cijelom svijetu zatvorile škole i univerziteti, shvatili smo da ovaj sistem je važna karika ukupnog društvenog razvoja, jako važan i za socijalnu koheziju i ukupno funkcionisanje naše civilizacije. U takvoj blokadi rada, univerziteti i škole prešli su na studije na daljinu, prvi put u modernoj istoriji, nastava se nastavila, a da su učionice bile potpuno prazne. Poslije tog zatvaranja, danas iskustvo učenja u vrijeme pandemije, natjeralo je stručnjake da se ozbiljno pozabave pitanjem: **kakva je budućnosti obrazovanja, pogotovu o budućnosti visokog obrazovanja, kao najsloženijeg dijela**?

Kao i drugi stručnjaci i mi smo počeli tragati za odgovorima: *šta nam je pandemija sve donijela i šta moramo da mijenjamo?* Jasno je da stari način, u vrijeme neizvjesnosti neće moći da se obnovi.

Ono što se vidjelo u vrijeme pandemije, da se mora graditi novi odnos između institucija u obrazovanju i društvene zajednice. Kod nas ova situacija je toliko ogolila političku nezainteresovanost za funkcionisanjem institucija u kojima se obrazuju mladi Bošnjaci, da smo morali ozbiljno da se zabrinemo gde je budućnost naše zajednice. Ali je posebno ogolila prisutnu političku moć nad visokim obrazovanjem, te ga je svela na sistem koji uglavnom ispunjava formu (daje diplome), a suštinski ne razvija zajednicu. Politička moć nad obrazovanjem je danas toliko dominantna, da se to nikada u poslednjih sto godina nije desilo.

Šošana Zubof u svojoj knjizi „Doba nadzornog kapitalizma“ objavila je svoje istraživanje o odnosu znanja, moći i autoriteta.

„Kada se razmatra podjela znanja, moraju se razriješiti dileme izražene u tri suštinska pitanja. Prvo je: *ko zna?* Odnosi se na raspodjelu znanja i na to da li pojedinac ima ili nema prilike za učenje. Drugo je: *ko odlučuje?* To je pitanje autoriteta koji ljudi, institucije ili procesi utvrđuju ko će moći da uči, šta će moći da uči i kako će koristiti svoje znanje? Koja je legitimna osnova za stjecanje tog autoriteta. Treće pitanje je: *ko odlučuje o tome, ko odlučuje?* To je pitanje moći. Kakav izvor moći podupire autoritet da se stjecanje znanja odobrava ili uskraćuje?” [13, 198]

Kad stavove Šošane Zubof stavite u problematiku visokog obrazovanja, onda se pitate: *da li smo ikada imali pravi oblik slobodnog pristupa upravljanju visokim obrazovanjem*. Upravljanje visokim obrazovanjem predstavlja vrlo osjetljivu i stručnu tematiku, koja traži poznavanje niza područja, i koja se mora posmatrati cjelovito, kako bi znali da li ovaj društveni sistem izvršava svoju ulogu ili su ga pretvorili u sredstvo političke oligarhije.

Pogotovo je to veoma bitno za Bošnjačku zajednicu, koja ima teško isprofilisan pristup jedinstvenoj upravljačkoj politici unutar prostora visokog obrazovanja, kako u matičnoj državi, tako i dijaspori (kako koristiti svoje znanje). Na prvi pogled, nema velikih dilema u okvirima Bosne i Hercegovine odvija se proces razvoja visokog obrazovanja prema evropskom modelu. Ali, daleko je od toga da možemo reći da je to taj izvorni evropski obrazac, jer Bosna i Hercegovina je „osakaćena", kada je u pitanju visoko obrazovanje projektirano Dejtonskim mirovnim sporazumom. Dejtonskim sporazumom oblast visokog obrazovanja prebačena je na kantonalni nivo u Federaciji BiH i entitetski nivo u Republici Srpskoj, bez ikakve koordinacije na nivou države.[12, 24] To je vidno smanjilo mogućnosti da se dobije jedna strateška politika, koja bi omogućila da se stekne ravnopravan odnos svih subjekata u visokom obrazovanju.

Kantoni u Federaciji BiH, gde je hrvatski živalj u većini ili uključen u vladajuće (hrvatske) koalicije, vezuje se za politiku Hrvatskog nacionalnog sabora i sve je na neki način pod plaštom ovog tijela kojim rukovodi najveća hrvatska stranka HDZ, uz obilatu pomoć države Hrvatske.

Republika Srpska, kao drugi entitet koja ima svoje ministarstvo za visoko obrazovanje i nauku, kao i centralizovano upravlja čitavim sistemom. Pored Ministarstva oformljuje i Savjet za visoko obrazovanje, koji pomaže Vladi i Ministarstvu da bolje upravlja sistemom. Isto tako, ovaj entitet ima veliku podršku Republike Srbije u razvoju visokog obrazovanja, na osnovu sporazuma o specijalnim vezama.

Oba slučaja nisu sporna sa stanovišta upravljanja visokoškolskim institucijama, sporno je nešto drugo.

Kantoni gdje preovlađuje bošnjačka populacija nemaju nikakav oblik koordinacije ili usaglašavanja, pa je to dovelo da se oblici uprave i zakonska regulativa razlikuju jedan od drugog u samom pristupu visokom obrazovanju. Sistemi su toliko različiti, da je teško postaviti zajednički imenitelj u upravljačkom smislu, što već predstavlja nepremostivu prepreku da bi rekli da imamo nacionalni okvir funkcionisanja visokog obrazovanja.

Takav pristup podstiče usitnjenost, naglašava zatvorenost i formira barijere i otpore modernizaciji. A oni (otpori) su sve jači i to se upravo pod utjecajem pandemije i perioda nesigurnosti u visokom obrazovanju i te kako pokazalo[7].

Potreba za modernizacijom obrazovanja u Bosni i Hercegovini je jako velika. No, na ovaj tekst su nas podstakla dva jasna događaja u poslednjih nekoliko mjeseci (2021. godine) koji su pokazali da potrebne promjene nije lako

sprovesti, a to su:

- Izrada jezgra kurikuluma u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo;
- Izrada Nacrta Zakona o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo.

Oba poduhvata imala su za cilj modernizaciju obrazovanja u Kantonu Sarajevo, ali doživjela su političku opstrukciju, sa priličnom velikom dozom neznanja modernih tokova obrazovanja u svijetu i našoj regiji. Oba programa su se suočila sa velikom dozom kritike od strane političara i dijela stručne javnosti, sa vrlo skromnom argumentacijom. Međutim, ono što u startu zabrinjava je velika doza nepoznavanja kako se gradi sistem modernog obrazovanja, tako da su kritike više ličile na lične opservacije umjesto sistemskih zamjerki. Ništa nije pomoglo što su oba dokumenta dobijala podršku stranih stručnjaka, oni su na političko-obrazovnom terenu jako loše prošli, odnosno zaustavljeni.

Politička opstrukcija vidno ugrožava okupnu održivost obrazovnog procesa u bošnjačkoj zajednici, zasnovana je prije svega na sitnim političkim kalkulacijama, što dovodi do dramatičnog stajanja u mjestu u odnosu na čitavu Evropu, posebno na našu regiju – Jugoistočnu Evropu. No, generalno se vidjelo i kroz medije i kroz političku djelatnost da površnost i neznanje opstruiraju uvođenje inovacija u obrazovni proces na svim nivoima. Da institucionalna zatvorenost i grupno-politički interesi su nadjačali potrebu uvođenja sistemskih inovacija. Kratkoročno ovo je pobjeda politike nad strukom, a dugoročno poraz ukupnog naučnog, obrazovnog i društvenog razvoja.

U ovom članku više ćemo se fokusirati na problem pisanja *Nacrta Zakona o visokom obrazovanju* u Kantonu Sarajevo.

Da li je potrebno praviti nove organizacione oblike?

Nedostatak jedinstvenog pristupa visokom obrazovanju vidi se na prvi pogled, kada se posmatraju javni univerziteti, koji najvećim dijelom obrazuju bošnjačku populaciju – Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet Džemal Bijedić u Mostaru, Univerzitet u Tuzli, Univerzitet u Zenici i Univerzitet u Bihaću. Međutim, evidentno pate od zajedničkog problema, loše regulisanog upravljanje na nivou kantona, koje je ozakonjeno kroz loše i dvosmislene zakone, koji daju veliku moć ministrima i političkim tijelima u odnosu na akademsku zajednicu i stručnu javnost.

Druga zajednička karakteristika je da svaki od ovih univerziteta drugačije perticipira u svom okruženju, ali i tu samo imaju jednu zajedničku crtu – nedostatak strateškog odnosa između okruženja i institucija.

Koliko je problem neregulisanog upravljanja težak, vidjelo se prilikom izrade *Nacrta Zakona o visokom obrazovanju* Kantona Sarajevo. Ideja Vlade Kantona i prije svega ministrice za visoko obrazovanje Melike Husić Mehmedović, bila je da je *Nacrt* uradia komisija koju čine predstavnici akademske zajednice, studenata i poslodavaca. Tako je i formirano tijelo koje je imalo 26 članova od kojih je preko 20 bilo univerzitetskih profesora (sa Univerziteta u Sarajevu, ali i sa privatnih univerziteta u Kantonu), i koje je posao uradilo i uz pomoć predstavnika studenata, poslodavaca i članova ministarstva i pravnih rukovodilaca pojedinih univerziteta. Nacrt koji se pojavio u junu 2021. godine izazvao je niz komentara, takoreći mini pobunu i među studentima, ali i nastavnicima naročito javnog univerziteta. To je rezultiralo povlačenjem *Nacrta* iz skupštinske procedure od strane premijera Vlade Kantona Sarajevo u junu mjesecu prije otvaranja javne rasprave i ostavkom ministrice Husić Mehmedović.

No, sama izrada, kao i burne polemike i kvalifikacije pokazale su nešto, što do sada nismo imali na sceni ni u BiH, a ni u bošnjačkoj prostoru visokog obrazovanja, a to je, da nedostaju strateški dokumenti (i znanja) i jedinstveno opredjeljenje zajednice Bošnjaka da na svom prostoru imaju moderan sistem visokog obrazovanja. To naravno ne umanjuje, potrebu da i drugi narodi na ovom prostoru aktivno učestvuju, ali Bošnjaci nemaju ni jedan strateški dokument koji bi omogućio moderan pristup upraljanju kako institucijama, tako i sistemom.

Mnogi će odmah prigovoriti da imamo pitanje bosanskog visokog obrazovanja i pojma koji ovdje pominjemo – *bošnjačkog prostora visokog obrazovanja*. Moramo naglasiti, uopšte ovdje nije problem razdvojiti suštinu bosanskog visokog obrazovanja od bošnjačkih institucija, jer je to urađeno Dejtonskim sporazumom. S druge strane, mi moramo biti svjesni da u našem okruženju djeluju nacionalni programi razvoja visokog obrazovanja koji imaju za cilj jačanje populacije pojedinih naroda (Srba i Hrvata iz Bosne i Hercegovine i djelovanje naučnih i akademskih zajednica iz Srbije i Hrvatske). To bitno urušava ideju jednakopravnosti u sistemu visokog obrazovanja.

Danas pitanje jednakopravnosti u visokom obrazovanju ne ogleda se samo tako, što svi mogu da upišu sve javne univerzitete, već se ogleda u mogućnosti aktivnog razvoja jedne populacije kroz naučna i pedagoška dostignuća unutar svoje sredine. Moderno visoko obrazovanje je tako koncipirano da jednakopravnost se postiže utvrđivanjem i sprovođenjem zajedničkih standarda. Mi ih u Bosni i Hercegovini visokom obrazovanju nemamo (što je najbolje pokazala izrada *Okvirnog zakona o visokom obrazovanju*, koji ne može da nađe zajedničku nit za sve u upravljačkom smislu, te tretira visoko obrazovanje kao statičan zatvoreni sistem) zajedničke standarde, niti upravljačke mehanizme za ukupan napredak. Zato zaostajemo u svim izvještajima evropskih agencija i istraživačkih grupa, za bližom okolinom i drugim evropskim državama.

■ NAJBITNIJE JE ODUPRIJETI SE PRODAJI DIPLOMA, POJAVI LAŽNIH DIPLOMA, KUPOVINI ISPITA NAŠIM MLADIM LJUDIMA (KOJA JE PRERASLA U OZBILJAN POLITIČKI PROJEKAT, ODREĐENIH ANTIBOŠNJAČKIH KRUGOVA).

Prisutnost bošnjačkih naučnika van javnih univerziteta (pogotovu ako posmatramo univerzitete u Republici Srpskoj i Sveučilište u Mostaru) koje smo nabrojali na početku ovog članka je jako mala. I to ne zato što nema takvih kadrova u tim sredinama, već zato što sve visokoškolske institucije sprovode zajednički strateški plan razvoja svoje zajednice, kroz zajedničke projekte, jačanje kadrovskih potencijala ili organizacione strukture (Sveučilište u Mostaru je dio Rektorske konferencije Hrvatske) sa susjednim zemljama. Pogotovu što tu postoje jasna politička opredeljenja u razvoju svojih ljudskih resursa unutar zajednice. To je jedan primjer koji pokazuje da nacionalna podjela je u potpunosti blokirala jedan broj univerziteta i visokih škola da se normalno razvijaju, pogotovu da uključe adekvatno svoje kapacitete u razvoj okruženja, dok su drugi vidno napredovali uz pomoć susjeda. To se u vrijeme pandemije najbolje vidjelo.

Međutim, globalno okruženje upravo podstiče povezivanje univerziteta u određenim regionalnim prostorima, tako da kada se sagleda čitav organizacioni sistem ovih univerzitetskih sredina, vidi se jasan pokazatelj izolovanosti bošnjačke zajednice u odnosu na organizaciju i napredak sistemskog razvoja. Politička zabluda je da se izolovanost riješava stipendiranjem mladih, ili čak i davanjem poslova na univerzitetima, ovaj problem se riješava stvaranjem inovacionih mreža u kojima će mladi Bošnjaci imati priliku da kroz velike projekte jačaju zajednicu. U ovom trenutku, mi u okviru bošnjačke zajednice nemamo naučnih mrežnih projekata, modernih oblika rada, niti dokumenata koji to predviđaju.

Nedostatak kritičke misli o razvoju visokog obrazovanja

Zajednica Bošnjaka kao jedan od važnih faktora u izgradnji obrazovanja Bosne i Hercegovine, ali i kao manjinska zajednica u Hrvatskoj i Srbiji, ima potrebu da se profiliše u visokoškolskom obrazovnom prostoru. Kad pomenete jednu ovakvu zajednicu onda se odmah jave glasovi koji govore da je nama potrebno jedno ministarstvo na nivou države Bosne i Hercegovine. Ali ovo je sada skoro nemoguća misija, koja se neće ostvariti tako lako, jer je visoko obrazovanje vezano Dejtonskim dokumentom, a to je, da sada političke elite kod Hrvata i Srba blokiraju uz obrazloženje ugroženosti vitalnog nacionalnog interesa.

Ali razvoj visokog obrazovanja i potrebe naučnog usavršavanja mladih ne mogu da čekaju taj trenutak, odnosno dogovor političara, da bi se prilagođavali potrebama modernizacije univerziteta i visokih škola. Zato, visoko obrazovanje može imati i svoje drugačije oblike upravljanja i koordinacije samo, ako se to želi. Usitnjenost i nepovezanost kao što je sada dugoročno, teško može oštetiti razvoj univerziteta (javnih i privatnih) koja su vezana za bošnjačku populaciju,

još više stvaraju se uslovi nedostatka jedinstvenih ciljeva i standarda.

Pisanje ovog *Nacrta Zakona o visokom obrazovanju u Kantonu Sarajevo* pokazalo je neke vrlo bitne stvari:

- Nepostojanje zajedničke strategije je onemogućilo modernizaciju samih institucija;
- Univerziteti i visoke škole ne mogu da se adekvatno pozicioniraju u Evropskom prostoru visokog obrazovanja;
- Loše koncipirani *Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH* je onomogućio heterogenost studija i obuhvatanje veće populacije (nedostatak strukovnih, ali sada i dualnih studija);
- Loša akreditaciona politika koju vodi država (potpuno ispolitizovana), onemogućila je da akreditacija i osiguranje kvaliteta postanu integrativni faktor.

Pored toga, kritička misao o razvoju visokog obrazovanja unutar bošnjačkog korpusa ne postoji. Ovdje ne mislim na akademsku kritiku, već na stručnu kritičku misao, koja bi se bavila efektima visokog obrazovanja na određenu zajednicu. Bošnjačka zajednica nema dovoljan broj stručnjaka za oblast visokog obrazovanja, prije svega, eksperata koji bi se bavili upravljanjem sistemom visokog obrazovanja ili institucijama. Nedostatak takvih kadrova osjetio se u pisanju *Nacrta zakona o visokom obrazovanju u Kantonu Sarajevo*, jer većina članova Komisije, koja je radila ovaj akt posmatra visoko obrazovanje iz vizure svog predmeta ili oblasti. To je danas veoma uzak pogled, jer je visoko obrazovanje postalo jako složen sistem, koji zahteva cjelovit pristup i poznavanje svih alata koji služe za moderno upravljanje.

Zbog toga je dolazilo do velikih razmimoilaženja u formulisanju određenih stavova ili pravljenja sistemske koncepcije. Kao prvi dokaz da je visoko obrazovanje kod nas bez eksperata, bile su recenzije austrijskog eksperta (koji je bio angažovan od kantonalnog Ministarstva kao udaljeni recenzent zakona) koje su se vidno razlikovale upravo u opštim pogledima na sam sistem visokog obrazovanja i misije institucija. Austrijski ekspert je jasno istakao da se moraju u zakon unijeti novi alati koji su jasno profilisani danas u Evropi, kao što su kompetencije, treća misija univerziteta ili jasno potenciranje heterogenosti programa. U svom komentaru stavio je do znanja da je stjecanje kompetencija danas ključni ishod učenja u visokom obrazovanju. Isto tako se može reći i da je danas visoko obrazovanje diversifikovano i zahtjeva različite pristupe mjerenja i ocjenjivanja.

Na žalost, stavovi kolega iz Sarajeva su vidno zaostajali u odnosu na stranog recenzenta i držali se do sada istaknutog procesa stjecanja znanja koji je vladao na univerzitetu prije Bolonjske reforme. To znači da je visoko obrazovanje posmatrano na način kako se to radilo pre 30 ili 40 godina u Evropi. To je pored političke, ozbiljna akademska barijera, koja našu zajednicu jako udaljava od modernizacije čitavog sistema.

■ NEOPHODNO JE UPRAVLJANJEM SISTEMOM VISOKOG OBRAZOVANJA ILI UNIVERZITETSKIM INSTITUCIJAMA UNOŠENJEM U ZAKON NOVIH ALATA, KOJI SU JASNO PROFILISANI DANAS U EVROPI.

A to ozbiljno nagriza potrebe za stvaranje **kolektivne otpornosti bošnjačke zajednice** na vremenima neizvesnosti i onemogučava ubrzani inovacioni razvoj visokog obrazovanja i nauke, a sa druge strane pogoduje kantonalnoj usitnjenosti i partijskoj podjeljenosti, koje još uz pomoć kognitivnih *echo* komora u javnosti, onemogučava stvaranje mrežnih inovacionih kapaciteta za razvoj ljudskih resursa.

Visokoškolska ustanove su zatvorene u političkom i ekonomskom smislu

Uvijek je visoko obrazovanje bitno zavisilo od politike. Henry Giroux [4] u svojim poslednjim tekstovima jasno potencira da je visoko obrazovanje bilo supstanca politike, više nego sam proces školovanja na drugim nivoima. Kroz visoko obrazovanje se prožima čitav niz aparata kojima upravljaju političari, čak i kada ne poznaju složenu suštinu ovog sistema. Giroux ističe da se upravo na taj način (pojednostavljivanjem upravljanja) stvara sistem organizovane neodgovornosti, koja odvaja visoko obrazovanje od onog što je najbitnije - zajednice kritičkog mišljenja, samorefleksije i solidarnosti.

Zašto se ovo pojavljuje kao problem?

Naravno, jer se kod nas sukobljavaju perzistentni ostaci ideologija sa ovog prostora i potreba bošnjačke zajednice.

Prvi problem je što javni univerziteti (koje smo nabrojali na početku članka) suočavaju se sa sistemskom dezorijentiranošću, naročito poslije uvođenja Bolonjskog procesa. Dezorijentianost u visokom obrazovanju teško se rješava bez strateških dokumenata, ali i povezanosti institucionalnog i sistemskog u visokom obrazovanju. U prostoru Bosne i Hercegovine stvorena je logika gradnje institucija na način da sve što dolazi iz Evrope, treba nakalemiti u nastavnoj praksi na stari sistem. Tako da nismo dobili ni hibrid, ni originalno rešenje, već **pseudosistem koji ne služi nikome**. U tom pseudosistemu profesorski lobiji su shvatili, da bolonjsku reformu političari ne poznaju, i da oni mogu mirno da uživaju u institucijama, sa ciljem da čuvaju svoja mjesta i prihode. Usitnjenost je još više pogodovala da dobijemo desetinu takvih sitnih tumačenja koje je teško povezati u cjelinu. Na žalost, niko se nije držao osnovne ideje bolonjskog procesa, tako da je ona najviše stradala.

Drugi problem je, što Bolonjski proces pored unutrašnje reforme, kod nas je doveo i do jačanja neoliberalnog koncepta u Bosni i Hercegovini i regiji. Otvaranje privatnih institucija se poklopilo sa bolonjskom reformom, odnosno stvaranjem pravila koja su od privatnih institucija stvarala obične političke satelite, sa niskim standardima

i kvalitetom. Pravila postojanja privatnih institucija su stvorila jedan sistem koji je imao kombinaciju socijalističkog ustrojstva (perzistencija starih odnosa) i bankarskog koncepta obrazovanja. To je pogodovalo da komunističku partiju iz osamdesetih godina, zamjene nove vladajuće nacionalističke partije, kojima je ova sinteza starog i novog jako odgovarala. Kantonalnim zakonima taj model je dobio veliku priliku da pretvori visokoškolske ustanove u **masovne birokratske sisteme** u kojima kvalitet ne postoji, već samo forma. Naravno, kritička misao se povukla pred političkim uvođenjem neoliberalnog koncepta univerziteta, zasnovanog sa socijalističkoj partijnosti. Na scenu stupaju korumpirani vlasnici privatnih institucija, koji devalviraju ulogu visokog obrazovanja u korist profita i političkih stranaka.

I upravo kako je oluja neolibaralne mašinerije zahvatala visoko obrazovanje, tako su se politički faktori usredsredili da uspostave kontrolu na usitnjenim oblicima nacionalne elite. U stvari tako je počeo da se usporava proces promjenljivosti institucija, a samim tim i sistema, što je internacionalizacija visokog obrazovanja (Bolonjski proces), poslije 2000. godine i te kako zahtjevala.

Pojava pandemije je ogolila visoko obrazovanje[7], naročito pogodila zatvorene institucije, bilo da institucije visokog obrazovanja nemaju odgovor za vrijeme neizvjesnosti i da samo čekaju da prestanu ograničenja i da se vrate na mjesta gdje su do sada bili. Ali su samo zaboravili činjenicu, da je pandemija uvela na velika vrata edukativnu tehnologiju i međunarodnu povezanost.

Stari institucionalni razvoj više nije bilo lako vratiti, jer su se zahtjevi povećali. Zato im je trebalo političko lobiranje da bi dobili saveznike u borbi protiv inoviranja sistema. Tu ulogu je uzela većinska grupa zastupnika u Skupština Kantona Sarajevo i to uz podršku grupa nastavnika sa društvenih fakulteta Univerziteta u Sarajevu. To je dovelo do daljeg urušavanja čitavog sistema modernizacije i globalnog pozicioniranja. Politika je ponovo ukočila transformaciju institucija. Sarajevo je trebalo da bude odličan primjer da se može izgraditi fleksibilan i otvoren sistem, sa orijentacijom na kompetencije i ishode. Time bi se dobila mogućnost uvođenja novih evropskih alata u naše visoko obrazovanje i otvaranje mogućnosti za implementiranje inovacija u visokom obrazovanju, pa i ukupnom društvu.

Kriza se produbljuje

Poslije ovakve političke blokade institucionalna kriza u visokom obrazovanju će se produbiti. U današnjem visokom obrazovanju vrijeme je veoma važan faktor. Mi ćemo se zbog zaostajanja u modernizaciji suočiti sa još većim

odlivom mladih, jer su naši susjedi već otvorili vrata za prihvatanje naših studenata (Hrvatska, Slovenija, Srbija, svi imaju mnogo veće kapacitete u visokom obrazovanju, u odnosu na broj mladih koji upisuju univerzitete). Odnos prema mladima (budućim studentima) ubjedljivo je najlošiji na javnim bosanskohercegovačkim univerzitetima, to može pokrenuti populaciju naših mladih da studiraju van bošnjačkog prostora visokog obrazovanja.

Moderni sistemi visokog obrazovanja traže otvorenost i prihvatanje drugih (poslodavaca) kao važnih partnera u društvenom pozicioniranju visokog obrazovanja (tu posebno se ističe pitanje treće dimenzije univerziteta, koja kao novi pristup visokom obrazovanju dominira Evropom). Kantonalno upravljanje i koordinacija između ministarstava različitih kantona mora se mjenjati u tom pravcu, otvorenosti i transparentnosti. Kod upravljanja moraju se ograničiti ministri obrazovanja, uvođenjem stručnih-akademskih tijela (takvo je tijelo predviđao *Nacrt zakona u Kantonu Sarajevo*).

Zaustavljanje modernizacije, u narednom periodu ozbiljno može da naruši kredibilitet individualnog i zajedničkog učenja naših mladih. Stvaranje akademske karijere kod naše mlade populacije, zahtijeva, da se otvore trendovi institucionalnog prevazilaženja krize, sa otvorenošću i transparentnošću prema zajednici.

Kriza visokog obrazovanja, koja nije samo naša, već i globalna pojava, zahtjeva da analiziramo sisteme upravljanja visokim obrazovanjem u odnosu na naše okruženje. Država Bosna i Hercegovina ne može kroz svoja dokumenta donijeti program jačanja sistema visokog obrazovanja, jer jednostavno institucije u Republici Srpskoj i Sveučilište u Mostaru, imaju poseban status u odnosu na druge institucije u okruženju, što im omogućava veliku prednost u odnosu na druge javne i privatne univerzitete u Bosni i Hercegovini. Tako dobijamo disbalans u stvaranju bilo kakve zajedničke politike.

Sve će to otežati politiku finansiranja i pojačati zatvorenost institucija, a s druge strane, otežaće integrisanost i stvaranje većih istraživačkih i edukativnih centara i programa. U obrazovanju danas više ne postoji mogućnost da se čeka da se političari dogovore (jasno je da se to neće ubrzo desiti, kao i izmjena Dejtonskog dokumenta), jer univerziteti sa bošnjačkom populacijom su svakim danom na sve većem zaostajanju za evropskim trendovima.

Zato je jako potrebna koordinacija univerziteta na bošnjačkom prostoru visokog obrazovanja, na jedan novi način, i to uz pomoć zajedničkih tijela koje povezuju dijasporu sa institucijama u zemlji matici.

Ne samo da to nije nacionalizam, već je izraziti evropski trend stvaranje jedinstvenog prostora visokog obrazovanja. Takve trendove (stvaranja mreža i koordinacije) vidimo i u drugim sredinama koje su daleko ispred nas. Na primjer, programi za univerzitet sa njemačkim jezičkim područjem, skandinavske mreže obrazovanja itd.

Bošnjaci imaju pravo da postave svoje standarde u razvoju visokoškolskih i naučnih programa kroz evropske standarde u visokom obrazovanju. Ali i da ustanove svoje principe, i time dođu do jedinstvenog bošnjačkog

prostora visokog obrazovanja koji se proteže mnogo šire od Bosne i Hercegovine i ne narušava ničiji integritet. **Jedinstveni bošnjački prostor visokog obrazovanja** (to je nadnacionalni projekat, kao što je i Evropski prostor visokog obrazovanja, koji ne ugrožava nacionalne programe) je put da dođemo do ciljeva opstanka naše nauke i razvoja naučnih resursa, te očuvanja identiteta, jezika, kulture, ali stvaranja uslova da ne zaostajemo u realizaciji novih projekata i inovacija koje Evropa na velika vrata otvara našim susjedima.

Jedinstveni bošnjački prostor visokog obrazovanja obuhvata institucije u Bosni i Hercegovini, ali i bošnjačke institucije u regiji, te naučne i obrazovne programe Bošnjaka u Evropi. Osnovni mu je cilj koordinacija, standardizacija i donošenje strateških dokumenata.

Potreban nam Bošnjački observatorij za inovacije u obrazovanju

Da bi se uspostavio takav prostor visokog obrazovanja podrazumijeva okupljanje i koordinaciju jednog broja bošnjačkih stručnjaka sa ciljem stvaranja zajednički poveznica. Visoko obrazovanje danas se zasniva na povezivanju na širem prostoru, i to kroz sisteme koordinacije, informisanja, ali i nizom zajedničkih aktivnosti (razmjene, stvaranja konzorcijuma, zajedničkih studija). To je jedino moguće stvaranjem mreže koja će se baviti povezivanjem institucija, akademske zajednice i stručnjaka u razvoju visokog obrazovanja na jedinstvenom bošnjačkom prostoru visokog obrazovanja.

Stvaranje jedinstvene mreže univerziteta na prostoru, gde se obrazuju Bošnjaci je ključno pitanje daljeg razvoja ljudskih resursa u ovoj zajednici. Dosadašnji način povezivanja je bitno prevaziđen, jer smo se oslanjali na neformalne ili društvene oblike saradnje, što poslije pandemije ne može zadovoljiti potrebe mladih Bošnjaka, ali i njihovih nastavnika.

Mrežni sistemi univerziteta danas sve više pokrivaju Evropski prostor visokog obrazovanja i to kao profilisani i dugoročni oblici. To daje odličnu priliku da napravimo programski jasno profilisan takav sistem koji bi obuhvatio javne i privatne institucije u Bosni i Hercegovini, ali i Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, bošnjačke programe na Kosovu itd. S tim da treba očekivati da takav trend bi mogao da pokrene još neke univerzitete da se priključe ovoj mreži.

Formiranje mreže visokoškolskih institucija u bošnjačkom prostoru visokog obrazovanja dalo bi zamah da se razvije kultura učenja u našoj zajednici. Pogotovu suzbijanje svih anamolija koje sada jako opterećuju visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini. Ali ono što je najbitnije oduprijeti se prodaji diploma našim mladim ljudima (koja je prerasla u ozbiljan politički projekat, određenih antibošnjačkih krugova), na žalost mi nemamo mehanizme, kao što to

imaju druge zemlje da se zaštitimo državnim putem. To moramo da uradimo upravo alternativnim – **mrežnim putem**.

Mreža bošnjačkih univerziteta bi zato morala da ima jedinstven program i centar za validaciju znanja i razvoj karijere. To je najbitniji put da sačuvamo našu mladu generaciju. Time bi se otklonile mogućnosti pojave lažnih diploma, kupovine ispita itd.

Mreže bi transparentno omogućile povezivanje sa svim našim naučnicima bilo gdje u svijetu, i stvaranje digitalnog sistema koji bi omogućio širenje kulture kvaliteta u visokom obrazovanju.

Rješenje se nalazi u otvaranju **Bošnjačkog observatorija za inovacije u obrazovanju**. Takav jedan projekat koji ne mora biti lociran u Bosni i Hercegovini, ali mora imati podršku institucija unutar države i podršku naučnih krugova u dijaspori treba, da da mogućnost koordinacije mladih kreatora politike unutar zajednice i stvori okvir u obrazovanju (pogotovu u visokom obrazovanju), koji bi pomogao da bošnjačka zajednica ojača svoju otpornost na globalne rizike i neizvesnosti.

Šta se može očekivati od otvaranja *Bošnjačkog observatorija za inovacije u obrazovanju?*

Prva stvar, koju ovaj projekat treba da podstakne je stvaranje mreže institucija koje će jačati izvrsnost i kvalitet u obrazovanju Bošnjaka. Observatorij bi u biti mogao da vrši koordinaciju u izradi strateških dokumenata za uvođenje inovacija u obrazovne institucije i prihvatanje politike uključivanja transformativne misije inovacija u Evropi. Dobili bi priliku da se pozabavimo obrazovanjem kao složenim adaptivnim sistemom.

Obrazovanje se tretira kao složen **adaptivni sistem** koji sve više absorbuje veliki broj inovativnih zahvata koji mijenjaju bit obrazovnih institucija. Mreža i Observatorij su idealni da se u našem prostoru uvede koncept misije u razvoju inovacija u visokom obrazovanju, što bi omogućilo institucionalne takve transformacije na razne načine, uključujući ciljani tehno-naučni razvoj, kao i osnaživanje društvenih činilaca (poslodavaca, opština, studenata ...) da artikuliraju svoje potrebe i iskoriste svoju inventivnost.

Bošnjački heuristički okvir u visokom obrazovanju

Visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini je prvorazredan politički problem. I ono se ne može jednostavno posmatrati, jer se radi o složenom adaptivnom sistemu. Zbog toga, sistem upravljanja ovakvom postavkom univerziteta zahtjeva posebnu kombinaciju oblika djelovanja. Odnosno kombinaciju različitih inovativnih modela, kao što su Dobbins i Knill-ov analitički okvir i Equalizer model[2], u kome bi se razvile mogućnosti da kroz autonomiju institucija dobije se jedna nacionalna mreža koja ne samo da bi ostvarila kvalitet, nego bi jačala i zajednicu i matičnu državu.

Tako bi dobili bi jedinstven **heuristički okvir** za razvoj institucija u kojima studiraju mladi Bošnjaci (po sličnim principima kao što je Nilsenova heuristička evaluacija u programiranju sistema). **Bošnjački heuristički okvir** bi u ovom slučaju obuhvatio sve institucije (u okviru Bosne i Hercegovine i van nje, i buduću mrežu i observatoriju) koje bi imale zajednička strateška dokumenta, standarde, mrežu, projektni princip i modele jačanja ukupnog identita.

Inovacije traže aktiviranje saradnje i mrežnu povezanost [11]. Zato je jedan od ključnih zadataka da Observatorij treba da postavi heuristički okvir za mrežu univerziteta (a kasnije i drugih obrazovnih institucija). Heuristički okvir za mrežu univerziteta sa bošnjačkom populacijom i programima otvara mogućnost da se ova zajednica profiliše u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. I to kao sistem, sličan onome što imaju skandinavske zemlje, kroz svoje mrežne sisteme. Time bi se koncept jačanja znanja i učenja podigao na nivo modernog sistema sa jakim institucionalnim centrima, koji daju pravu mogućnost za mobilnost istraživača i studenata. Na taj način ne bi više bili uskraćeni za nedostatak časopisa na bosanskom jeziku, istraživanja tematike Bošnjaka i Bosne itd. Tako bi dobili mogućnost stvaranja fondova koji bi podržavali mrežu i otvorili mogućnost za kreiranje velikih projekata o našoj zajednici.

To bi u velikoj meri otvorilo mogućnosti za primjenu novih tehnologija u razvoju visokog obrazovanja, koja može da se razvija kao prekogranični visokoškolski prostor, sa ciljem uvažavanja svih specifičnosti sa kojima se sreću.

Ostvarivanje prava na jedinstven obrazovni prostor (ne u fizičkom, već u programskom smislu) omogućiće nam nekoliko ključnih stvari:

- Otvorenost, transparentnost, ali i razvijanje međunarodno priznatih programa koji će mladim Bošnjacima, dati mogućnost da se usavršavaju i napreduju;
- Mrežni karakter koji će omogućiti da se nerazumijevanja određenih sredina i vlada, praovladavaju stvaranjem regionalnih zajedničkih programa;
- Unapređenje finansiranja javnih i privatnih univerziteta, sa ciljem razvoja kulture kvaliteta;
- Zajednica i država ne moraju da budu suprostavljene strane, odnosno, različiti pristupi i standardi bi donijeli kvalitet koji se odnosi na jačanje pojedinca i zajednice;
- Ostvarivanje regionalnih programa i internacionalizacije koja bi pomogla za bolje društveno pozicioniranje i naročito nacionalnih programa;
- Jačanje evropeizacije u programima univerziteta;
- Jačanje borbe za kvalitet i protiv svih anomalija, koje sada zapljuskuju ove institucije.

Time bi dobili mogućnost da univerziteti kroz mrežni princip posebno obrate pažnju na razvoj karijere mladih

Bošnjaka, odnosno njihovo pozicioniranje u različitim sredinama. To bi nam pomoglo da se jasno pozicioniramo kao zajednica koja teži da postane respektabilna i sačuva svoje resurse. Odnosno da postanemo ***Zajednica znanja*** koja može da bude otporna i da odgovori na sve globalne izazove.

IZVORI I LITERATURA

[1] APPLE W. MICHAEL (2012): ***Ideologija i kurikulum***, Edicija *Reč*, Fabrika knjiga, Beograd.

[2] BURHAN FINDIKLI (2017): ***Exploring Higher Education Governance: Analytical Models and Heuristic Frameworks Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science***, DOI: 10.5961/jhes.2017.216.

[3] CHEVAILLIER T., DURU-BELLAT M. (2017): ***Diploma Devaluation***, The Ins and Outs, Shin J.C.; TEIXEIRA P. ***Encyclopédie of International Higher Education Systems and Institutions,*** Springer, https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01533449/document

[4] GIROUX HENRY (2021): ***Resistance is Not Futile: Fighting Back in an Age of Manufactured Ignorance***, Counterpunch, july 2021. https://www.counterpunch.org/2021/07/08/resistance-is-not-futile-fighting-back-in-an-age-of-manufactured-ignorance/.

[5] JUNGBLUT, J., VUKASOVIC, M., & STEINHARDT, I. (2018): ***Higher education policy dynamics in turbulent times – access to higher education for refugees in Europe.*** Studies in Higher Education, Volume 45 (1), - Issue 2.- Issue 2 https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079.2018.1525697

[6] LUHMANN NIKLAS (2011): ***Društvo društva***, drugi svezak, *Naklada Breza*, Zagreb.

[7] MAHABUBUL G., ASIMIRAN A.S. (2021): ***Online technology: Sustainable higher education or diploma disease for emerging society during emergency-comparison between pre and during COVID-19***, Technological Forecasting and Social Change, Volume 172, November 2021, 121034. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162521004662

[8] MAHONEY J., THELEN K. (2009): ***A Theory of Gradual Institutional Change***, u knjizi *Explaining Institutional Change,* Cambridge University Press pp 1-37. https://www.cambridge.org/core/books/explaining-institutional-change/A5B2439A1AA6BF1A327C5FB4300EB150

[9] MYROSLAVA HLADCHENKO, MICHAEL DOBBINS AND JENS JUNGBLUTD, (2018): ***Original Article Exploring Change and Stability in Ukrainian Higher Education and Research: A Historical Analysis Through Multiple Critical Junctures Higher Education Policy;*** 33 (2020), 1. - pp. 111-133. - Springer. - ISSN 0952-8733. - eISSN 1740-3863. https://link.springer.com/article/10.1057%2Fs41307-018-0105-9

[10] SCHOT J., STEINMUELLER W.E. (2018): ***Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change***, Research Policy 47(9) DOI: 10.1016/j.respol.2018.08.011 License CC BY-NC-ND 4.0 Project: Transformative Innovation Policy Consortium. https://www.researchgate.net/publication/327357703_Three_frames_for_innovation_policy_RD_systems_of_innovation_and_transformative_change

[11] WANZENBÖCK I., WESSELING J.H., FRENKEN K., HEKKERT M.P., WEBER K.M. (2020): ***A framework for mission-oriented innovation policy: Alternative pathways through the problem–solution space***, *Science and Public Policy*, Volume 47, Issue 4, August 2020, Pages 474–489. https://doi.org/10.1093/scipol/scaa027

[12] WEBER B., (2012): ***Kriza univerziteta i i perspektive mladih naučnika***, Fondacija Fridrih Ebert. hhttp://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/09245.pdf

[13] ZUBOF ŠOŠANA (2020): ***Doba nadzornog kapitalizma***, *Clio*, Beograd.